

HELENA KUČEROVÁ

HELENA HAŠKOVCOVÁ

EUTANAZIE

DIAGNÓZA

STIGMATIZACE

SUICIDIUM

POKUS

EDNÁNÍ

BIE

ÚVAHY

SENIOR

MYSLENKY

TENDENCE

BIPOLÁRNÍ PORUCHA

NEMOC

NÁPAD

OSAMĚLOST

SEBEVRAŽDY

GALÉN

HELENA KUČEROVÁ

HELENA HAŠKOVCOVÁ

EUTANAZIE

STIGMATIZACE

DIAGNÓZA

SUICIDIUM

PREVENCE

ODVAHA

POKUS

DEPRESE NÁPAD

OSAMĚLOST

SEBEVRAŽDY

IMPULZIVNÍ JEDNÁNÍ

FOBIE

RIZIKO

MÝŠLENKY

TENDENCE

ÚVAHY

BIPOLÁRNÍ PORUCHA

NEMOC

SENIOR

GALÉN

Autorky

MUDr. Helena Kučerová

Psychiatrická ordinace Hranice, okres Přerov

prof. RNDr. PhDr. Helena Haškovcová, CSc.

Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha

Recenzent

doc. MUDr. Roman Jiráček, CSc.

Psychiatrická klinika, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy

a Všeobecná fakulturní nemocnice, Praha

Helena Kučerová, Helena Haškovcová

SEBEVRAŽDY

První vydání v elektronické verzi

Vydalo nakladatelství Galén, Na Popelce 3144/10a, 150 00 Praha 5

Editor nakladatelství Lubomír Houdek

Šéfredaktorka nakladatelství Soňa Dernerová

Odpovědná redaktorka Naďa Kubalíková

Typografie a sazba Petr Veverková

Určeno odborné veřejnosti

G 391080

www.galen.cz

Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace ani žádná její část nesmějí být reprodukovány, uchovávány v rešeršním systému nebo přenášeny jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu) bez písemného souhlasu nakladatelství.

Autorky i nakladatel vynaložili značné úsilí, aby informace o léčivech odpovídaly stavu znalostí v době zpracování díla. Nakladatel za ně nenese odpovědnost a doporučuje řídit se údaji o doporučeném dávkování a kontraindikacích uvedených výrobcí v příbalovém letáku příslušného léčivého přípravku. Týká se to především přípravků vzácněji používaných nebo nově uváděných na trh.

V textu jsou používány ochranné obchodní známky léků a dalších produktů. Absence symbolů ochranných známek (®, TM ap.) neznámá, že jde o nechráněné názvy a značky.

© Galén, 2020

ISBN 978-80-7492-521-4 (PDF)

ISBN 978-80-7492-522-1 (PDF pro čtečky)

OBSAH

Předmluva	9
-----------------	---

Helena Haškovcová

Hierarchie hodnot a problematika svobody s volbou smrti 13

Historické ohlédnutí	15
Sebevraždy u somaticky a duševně nemocných	19
Péče lékařů o duševně nemocné v průběhu času	22
Předsudky a stigmatizace	25
Sebevraždy v číslech	26
Sebevražda a asistovaná sebevražda	27
Je svobodná vůle svobodná?	31
Ztracené nebo jiné hodnoty?	34

Helena Kučerová

Úvod do problematiky psychiatrické 37

Způsoby provedení sebevraždy nebo pokusu o ni 42

Motivy sebevražedných aktivit 45

Rizikové faktory sebevražedných aktivit	51
Motivy a rizika – shrnutí	63
Sebevražedná rizika v praxi	66

Lékařův pacient a pacientův lékař 71

Prevence sebevražedného jednání 79

Kazuistiky 85

Kazuistika 1	85
--------------------	----

Kazuistika 2	86
Kazuistika 3	88
Kazuistika 4	90
Kazuistika 5	93
Kazuistika 6	95
Kazuistika 7	97
Kazuistika 8	98
Kazuistika 9	99
Kazuistika 10	101
Kazuistika 11	104
Kazuistika 12	107
Kazuistika 13	109
Kazuistika 14	111
Kazuistika 15	113
Malá kazuistika z beletrie na závěr.....	117
Léčení psychických poruch	120
Farmakoterapie	120
Psychoterapie a psychiatrická rehabilitace.....	121
Psychiatrická prevence a léčba v době pandemie	124
Konkrétní možnosti psychiatrické péče v době pandemie koronaviru.....	131
Přílohy.....	139
Stručný přehled psychiatrických pojmů.....	139
Seznam nejznámějších psychofarmak.....	147
Dopis pacientky z Kazuistiky 1.....	149
O autorkách.....	151
Zkratky.....	153
Literatura	155
Rejstřík.....	167

Motto:

„Psychiatrie je o celé medicíně, a je to mnohem víc než medicína.“

Norman Sartorius

„Sebevražda je stejně zamlžená pro ty, kteří se k ní přiblíží nebo ji opravdu uskuteční, jako pro lidi, které nechají za sebou.“

Mariel Hemingwayová

PŘEDMLUVA

Vážení čtenáři,

tato kniha není smutná. Píše se v ní sice o depresích a různých dalších pohnutkách, které lidi vedou k úvahám o sebevraždě nebo i k jejímu provedení, ale budeme také mluvit o lidech, kteří našli jiné řešení než skoncovat se životem. Trpěli, ale vydrželi. A budeme také hledat motiv. Proč? Co se to s člověkem stane, že najednou nechce žít? Každý živý organismus, a tedy i ten lidský, je uzpůsoben k životu a k předávání své genetické informace na další pokolení. Všichni chápeme, že životní nit se může přerušit nějakým zevním zásahem, zraněním nebo nemocí, ale proč člověk chce najednou sám sebe usmrtit?

Sebevražedné aktivity ve většině případů smrtí nekončí. Patří mezi ně různé stupně závažnosti těchto aktivit od suicidálních myšlenek přes úvahy a tendence až k suicidálnímu pokusu, který však často končí záchranou postiženého. Zařazuji sem také již pouhý sebevražedný nápad při pocitu, že dotyčný na světě už déle nevydrží, nemá chuť žít a napadne ho život ukončit. Takových lidí je mezi psychiatrickými pacienty podle mých zkušeností poměrně dost, ale tito pacienti ihned svoje zlé nápady korigují a obvykle se pak za ně stydí.

Budeme se také zabývat aktivitami pozitivními, které člověka vedou ke kreativnímu životu a k žádoucímu rozvoji osobnosti. Jsou to činnosti vhodné pro všechny jedince, zdravé i nemocné, postižené jak nemocemi tělesnými, tak duševními. Je to rovněž prevence nejrůznějších forem depresivního prožívání a pocitů beznaděje. Patří sem zejména cvičení a sport, poslech nebo i aktivní provozování hudby a zpěvu, kreslení, modelování a podobné výtvarné práce a v neposlední řadě čtení, popřípadě i vlastní tvůrčí psaní.

Tato kniha je volným pokračováním mé předešlé knihy *Bolest v psychiatrii*, jejíž jedna kapitola je věnována sebevražednému jednání u lidí, kteří mají bolest nikoli fyzickou, ale psychickou, způsobenou rozličnými faktory: zevními (např. úmrtí v rodině) i vnitřními (různé depresivní a psychotické stavy). Nynější kniha je obohacena o úvodní kapitolu z pera Heleny Haškovcové, která se v ní zamýšlí nad širšími souvislostmi sebevražedného jednání z hlediska filozofie a upozorňuje na návazné etické i praktické problémy asistované sebevraždy, tedy jedné z forem eutanazie. Obě formy sebevražd mají více společných znaků i rizik, než by se mohlo na první pohled zdát. Helena Haškovcová je profesorkou lékařské etiky a dlouhodobě se zabývá také problematikou thanatologie (nauka o umírání a smrti).

Když již byla kniha téměř před dokončením a mně zbývalo doplnit kapitolu o léčení psychických poruch, které jsou hlavním preventivním opatřením proti sebevražedným aktivitám, vypukla v naší republice epidemie nového typu koronaviru, nazvaného SARS-CoV-2, který vyvolává onemocnění covid-19. Epidemie nepostihla pouze Českou republiku, byla nejprve v Číně a postupně zachvátila téměř všechny země světa, takže Světová zdravotnická organizace (WHO) ji dne 11. března 2020 prohlásila za pandemii. Život nejen v naší zemi, ale na celé planetě se změnil natolik, že bylo nutno přizpůsobit novým podmínkám také text této knihy. Proto připojuji kapitoly *Psychiatrická prevence a léčba v době pandemie koronaviru* a *Konkrétní možnosti psychiatrické péče v době pandemie*. Uvádím v nich jednak dosud používané metody léčby, a jednak úvahy a představy o tom, jak budeme moci pacientům pomáhat v nově vzniklé situaci. Kapitoly jsou psány v březnu 2020 a je pravděpodobné, že do dne vydání knihy tiskem bude situace opět jiná, nicméně text je koncipován tak, aby mohl být využit i později. Nelze zastírat, že v době pandemie i po ní lze

očekávat nárůst různých duševních problémů u mnoha lidí, zejména pak depresí nejrůznějších druhů a následných sebevražedných aktivit, počínaje myšlenkami a úvahami o nežítí až po dokonané sebevraždy.

Kniha je určena širokému okruhu čtenářů, a to psychiatrům a dalším lékařům, psychologům, zdravotním sestřám a studentům těchto oborů, dále též pedagogům, právníkům, policistům a všem dalším odborníkům, kteří se mohou se sebevražednými aktivitami setkat. Kniha může být poučná také pro část laické veřejnosti, kterou tato problematika zajímá.

Všem čtenářům přeji, aby se nikdy nedostali do situace, kdy by je třeba jen napadlo svůj život ukončit. Život je něco tak úžasného, že stojí za to, aby byl prožit, ať už je spojen s jakým-koli trápením. A těm, kdo si nejsou jisti, zda jejich život má smysl, říkám: život má smysl už jen tím, že je to život. Přeji mnoho sil a mnoho zdaru.

Helena Kučerová
duben 2020

Hierarchie hodnot a problematika svobody s volbou smrti

Helena Haškovcová

Život člověka je vymezen zrozením a smrtí. Život je výsostnou hodnotou, protože jen v jeho průběhu je člověk svobodný a může se v daných podmínkách, i když vždy určitým omezeným způsobem, rozhodovat o tom, jak se svým životním časem naloží.

O našem příchodu na svět rozhodli jiní. V průběhu dospívání a osobnostního zrání si každý člověk postupně uvědomuje své postavení ve světě a je schopen svůj nezvolený příchod na svět racionálně přijmout za svůj i se všemi povinnostmi, obtížemi a strastmi, které doprovázejí a nezřídka i komplikují jeho individuální osud. V každé historické době však žili lidé, kteří se z nejrůznějších důvodů rozhodli vzdát se radostí i strastí nezvoleného života a ukončili jej z vlastního rozhodnutí a vlastní rukou. Neudivuje, že jejich sebevražedné činy vždy vyvolávaly značné emoce lidí z blízkého okolí, kteří je následně a podle okolností hodnotili, počínaje lítostí, odsouzením, ale i pochopením. Někdy jejich čin dokonce i heroizovali. To v případech sebevrahů, kteří svůj život položili v boji za vlast (např. harakiri nebo kamikadze) nebo za vyšší cíle, např. za svobodu (Jan Palach). Důležité je, že k fenoménu sebevraždy tradičně zaujímali své stanovisko

filozofové, teologové, později význační myslitelé různých vědních oborů, a tím v každé historické době vytvářeli dominantní celospolečenskou atmosféru, která měla významný vliv na celkové hodnocení sebevražd veřejností.

Komplikovaná problematika sebevražd dostává v posledních desetiletích nový názorový rámec, a to v souvislosti s eutanazií, resp. s asistovanou sebevraždou, která je už v řadě zemí umožněna. Také v České republice opakovaně dochází k návrhům zákona, který by ji podle zahraničních vzorů legalizoval*. „Tradiční“ sebevraždy a asistované sebevraždy mají překvapivě mnoho společného, a proto je vhodné upozornit na konotace, které vytvářejí nejen nové a nepochybně potřebné ars moriendi (umění umírat), ale které ve svých důsledcích výrazně ovlivňují nebo do budoucna ovlivňovat budou i ars vivendi (umění žít). V obou případech je společným jmenovatelem svoboda jednotlivce, jejíž podstatě a formám je třeba věnovat mimořádnou pozornost. Již dnes je zřetelné, že dlouhodobě favorizovaná hodnota lidského života pomalu a jistě sestupuje na druhou pozici, a tu první obsazuje právě svoboda. To je nejen převratná historická změna, ale i mimořádný problém, který není pouze jednoznačně přínosný, jak by se na první pohled mohlo zdát. Věnujme tedy své zamyšlení sebevrahům, sebevražedné kultuře i těm, kteří asistovanou sebevraždou vítají jako možnost tzv. důstojného odchodu ze života, pro kterou se lidé v některých zemích už mohou dobrovolně a svobodně rozhodnout a u nás v budoucnu možná také.

---

* Poslední návrh připravila poslankyně a lékařka Věra Procházková. Vzhledem ke koronavirové pandemii ale bylo jeho plánované podání (jaro 2020) zatím odloženo.

HISTORICKÉ OHLÉDNUTÍ

O sebevraždách existuje rozsáhlá odborná literatura. Mimořádně kvalitní dějiny sebevražd napsal francouzský spisovatel a novinář Martin Monestier. Každý zájemce si je nyní může přečíst i v českém překladu (113). Autor podrobně popsal, z jakých důvodů a jakým způsobem docházelo k sebevraždám v minulosti, a pečlivě zpracoval historické proudy v hodnocení sebevražd. Připomeňme pouze, že i když většina význačných řeckých filozofů principiálně odmítala sebevraždu, přesto k nim právě v Řecku docházelo poměrně často. Byly totiž tolerované zejména u těch, kteří si vzali život, aby nepadli do zajetí nepřátel, nebo u vězňů, jejichž život už postrádal perspektivu. Mnozí z těch, kteří ztratili čest, například v politickém klání, považovali za nejlepší možné řešení ukončit svůj život. Příkladem může být (nejen) Sókratés, který sebevraždu odsuzoval, ale za určitých okolností ji považoval za dobré řešení. Ostatně právě proto spáchal sebevraždu poté, co byl obžalován. Jeho žák Platón byl odpůrcem sebevražd, ale současně je akceptoval v případech, kdy k nim došlo s „povolením úřadů“ (113, s. 318). Aristotelés odsuzoval sebevraždu za všech okolností, ale možná jako první konstatoval, že „oslabují obec, neboť jim berou užitečné občany“ (113, s. 318). Patrně právě proto se ve slavné Hippokratově přísaze, napsané v pátém století před naším letopočtem, nachází toto ustanovení: „Nehodlám se (já lékař – pozn. aut.) pohnout od nikoho, ať je to kdokoliv, abych mu podal jedu, nebo abych mu dal za podobným účelem radu“ (47, s. 55).

I když ani myslitelé v dalších staletích nebyli v názorech na sebevraždu zdaleka jednotní a mnozí z nich dokonce odešli ze světa dobrovolně, přece jen můžeme pozorovat silící trend, akcentovaný katolickou církví ve středověku, spočívající

v přesvědčení, že zdravý a chybný člověk nemusí opouštět svět, ale může, a měl by, své chyby napravit a v aristotelském smyslu „posílit obec“. Na celou společnost měl významný a praktický vliv křesťanský koncept absolutního zákazu sebevražd, který byl doprovázen celou řadou sankcí.* Jeho základem bylo, a pro mnohé lidi je i dnes, přesvědčení, že život patří Bohu. Co Bůh dal, nelze si vlastní rukou vzít. Výraz opravdové víry, poskytující i příslib posmrtného a věčného života, neumožňoval nikomu, aby se svým životem hazardoval. I když reálný život lidí byl mnohem plastičtější, neboť víra v Boha u některých lidí nebyla silná, nebo dokonce chyběla, přece jen evropská společnost na dlouhou dobu většinou přijala strategii, že člověk má ke smrti „dojít ve svých dnech“, neboli jinak řečeno, trpělivě čekat, až „jeho svíce dohoří“.**

Přestože byly sebevraždy trestné, neznamená to, že k nim nedocházelo. Zejména v dobách válek, epidemií a hladomorů se jejich počet pravidelně zvyšoval. Je namístě zdůraznit, že vysoký výskyt sebevražd je výrazně periodický a charakteristický tzv. dobovými výkyvy. Někdy se dokonce stávají v jistém smyslu módou, která se závažnými a uvedenými důvody mimořádných a celospolečenských strastí nemá nic společného. Například v roce 1774 spatřil světlo světa román J. W. Goetha s názvem *Utrpení mladého Werthera*, který se stal dobovým bestsellerem. Mnoho mladých mužů následovalo literárního hrdinu Werthera a spáchalo, stejně jako on, sebevraždu z nešťastné lásky. Ostatně právě proto je uvedená kniha nazývána

---

* Sebevrazi nesměli být pohřbeni ve vysvěcené zemi, tedy na řádném hřbitově, ale jen u vnějších hřbitovních zdí. Někdy ani tam ne. Bývali pohoženi kdesi na volném prostranství a jejich mrtvoly posloužily jako potrava pro zvěř. Nezřídka jim byl také zabaven majetek.

** Dokumentární film J. Špáty *Respice finem* z roku 1967 ukazuje, že o tom byly přesvědčeny i staré ženy z východních Čech ještě v téměř roce.

románem, který zabíjí. Podobně později, asi v roce 1885, následovali mnozí mladí lidé *Neznámou ze Seiny*. Sebevražedný čin mladé a dodnes neznámé dívky se stal návodným řešením tehdejší pařížské bohémy. Zajímavé je, že nešťastné dívce později věnoval oslavnou báseň i Vítězslav Nezval.* Uvedené historické případy sebevražd je třeba mít na mysli i dnes, a to z následujících důvodů. Trvalejšímu zájmu světové veřejnosti se totiž dlouhodobě těší sebevraždy slavných, aktuálně třeba i 27 Club, jehož všichni členové si vzali život ve svých v 27 letech (např. Kurt Cobain, Jimi Hendrix a další). Spekuluje se, zda se tak stalo shodou okolností, nebo sehrály svou roli obdivované příklady (21). „Móda“ sebevražd se navíc může s vysokou pravděpodobností v brzké budoucnosti opakovat, a to v souvislosti se stále se rozšiřujícími možnostmi tzv. bezbolestné, rychlé a „elegantní“ asistované sebevraždy, která láká mnoho lidí.

S příchodem renesance opět vzrůstala „chorobná sebevražednost“, konstatoval T. G. Masaryk v roce 1881 a dodal, v našem (tj. 19., pozn. aut.) století je „již docela všeobecnou a velmi silně rozšířenou“ (107, s. 110–111).** Uvedl, že sebevražednost tehdy vzrostla třikrát. T. G. Masaryk se zamýšlel také nad důvody, které vedou k sebevraždám. Kromě opilství a polovzdělanosti konstatoval, že „chorobná sebevražednost přítomné doby je způsobována nenábožností mas“ (107, s. 122) a hektickým způsobem moderního života. Ten se ovšem časem ještě zrychlil a i dnes lze uvažovat o „větší či menší obecné nervozitě“ (107, s. 112), stejně jako o tom, zda skutečně platí Masarykovo přesvědčení, že „terapeutika moderní sebevražednosti“ spočívá v tom, že „i my nalezneme uspokojení svým duším, staneme-li

---

* Báseň *Neznámá ze Seiny* ze sbírky *Básně noci*.

** Masaryk toto dílo předložil jako habilitační spis v roce 1879, jako kniha vyšlo německy v roce 1881 ve Vídni, česky pak v roce 1904.